

Özdemirci, Fahrettin. "Halk Kütüphanelerinin Mali Kaynaklarını Geliştirme Yolları", **Prof.Dr. Osman Ersoy'a Armağan**. (Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1990), 108-121.

HALK KÜTÜPHANELERİNİN MALİ KAYNAKLARINI GELİŞTİRME YOLLARI

Fahrettin Özdemirci

I. GİRİŞ

Günümüzde halk kütüphaneleri, öğrenme ve yönetim bakımından ait oldukları toplumun yönetsel yapısına, amaç, görev ve hizmet açısından da o toplumun sosyoekonomik düzenine bağlı olarak bazı ayrılıklar gösterirler. Ancak dünyadaki bütün halk kütüphanelerinin ortak yanı, halkın her kesimine açık, kolay ulaşılabilir olması ve kullanıcıları üzerinde bir baskı yapmaksızın hizmet vermek istemesidir.

Uluslararası kütüphaneciler ve kütüphaneler kuruluşlarına kolaylıklar göstermek ve işbirliğinde bulunmak üzere 1929'da Roma'da kurulan Uluslar Arası Kütüphane Dernekleri Federasyonu (IFLA International Federation of Library Associations) Halk Kütüphaneleri Seksiyonu tarafından hazırlanan "**Halk Kütüphaneleri için Hizmet Klavuzu**" adli yayında halk kütüphanesi, "**yerel veya bazı durumlarda merkezi-kamu yönetimi veya onun adına bir başka kurum tarafından kurulup, finanse edilen, ayırım gözetmeksizin kullanmak isteyen herkese açık olan kütüphanelerdir.**"¹ diye tanımlanmaktadır.

Halk kütüphaneleri, toplumun durumları, yapıları ve mali kaynakları ile toplumun farklılık gösteren gereksinmelerini karşılamak için vardır. Herkes eğitim ve boş zamanının değerlendirmek ya da günlük uğraşlarında yardımcı olması için kitap ve diğer bilgi ileten ortamlara gereksinim duyar. Bilgiye gereksinimi olan herkesin en kolay ulaşabileceği merkez halk kütüphaneleridir.

Kütüphanelere yapılan yatırımların insanların kafaca sağlıklı olmaları ile ilgili olduğu; bunun için de gözle açık seçik olarak görülemeyen bu yatırımların okumayı alışkanlık haline getirmiş insanlar yaratacağı kesindir. Az da olsa, her yıl sayıları artan ve görevleri bir hayli genişleyen halk kütüphanelerinin dermelerini zenginleştirmek gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Halk kütüphaneleri toplumun gereksinimlerine ayak uydurduğu sürece vazgeçilmez iletişim merkezleri olarak toplumdaki yerlerini koruyacaktır. Gıdasız yaşamın olmayacağı nasıl bir gerçek ise, kütüphanesiz bir gelişmenin olmayacağı da o kadar gerçektir. Olaya bu açıdan bakarsak halk kütüphanelerine vermemiz gereken önemi daha net şekilde görebiliriz

Diğer toplumsal kurumlar gibi parçası bulunduğu toplumun içinde şekillenen ve gelişen kütüphanelerin işlevlerini yerine getirebilmeleri kendilerine ayrılan mali kaynaklarla orantılıdır.

"Kütüphaneciliğin gelişmesini köstekleyen en önemli amil, malî güçlük- tür. Çünkü, bina, personel, kütüphane malzemesinin temini gibi kütüphaneciliğin en hayati, en öz meselesi bu güçlük ortadan kaldırılabildiği takdirde hal yoluna girecektir."²

Çünkü halk kütüphanesinin kurularak varlığını ve etkinliğini sürdürebilmesi için sürekli bir mali destek gereklidir. Temelde kütüphane bir hizmet işletmesidir. Hiçbir zaman mali gelir getiren kaynak

¹ **Halk Kütüphaneleri için Hizmet Klavuzu**. Çev. Sevgi Hısım. (Ankara: T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1987), 7.

² Necmeddin Sefercioğlu, "Halk Kütüphanelerimizin Dertleri" **TKDB**, VIII, 1 (1959), 27.

değildir. Ancak son yıllarda yetişmiş insan gücünün mali kaynakları artırmada, en iyi şekilde değerlendirmede ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmede önemli bir etken olduğu ve insanların yetişmesine yatırım yapmanın kaçınılmaz olduğu düşüncesi giderek daha da belirgindir. Bu açıdan insana yönelik hizmet işletmesi olan halk kütüphanelerinin yetişmiş insan gücünü yaratarak ekonomik kalkınmayı destekleyeceği yani malî kâr sağlayacağı sonucuna götürecektir.

Halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler bu noktada önem kazanmaktadır. Bu kütüphane türünün insan gücünün yetişmesine, yetişmiş insan gücünün de mali kaynakların geliştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesine sağladıkları yararlar, halk kütüphanelerine yatırım yapmayı zorunlu kılmaktadır.

Halk kütüphanelerinin para yiyen bir hizmet işletmesi olarak görülmesi, gerekli mali kaynağın her zaman yeterli düzeyde sağlanamamasına yol açar. Bu da, halk kütüphanelerinin yükümlendikleri görev ve işlevleri yerine getirmelerini olumsuz yönde etkiler. Bu kurumlar kendilerinden beklenen hizmetleri yeterli ve düzenli bir mali kaynağın sağlanmasıyla verebilirler.

Halk kütüphanelerinde ve tüm kütüphanelerde hizmetin temel aracı ya da hammaddesi olan bilgi kaynaklarının sağlanması büyük malî kaynağı gerektirmektedir. Günümüz bilgi kaynaklarındaki çeşitleme ve gelişme kütüphaneleri materyal sağlama için ayrılan ödeneklerin daha da artırılması gerekmektedir. Çağımızın ilerleyen teknolojisi ve giderek artan bilgi gereksinimi kütüphane işletmesini etkilemiş, doğal olarak harcamaları da artırmıştır. Kütüphanelerde yer alması kaçınılmaz çok çeşitli bilgi kaynakları ve hizmet biçimleri kütüphane harcamalarını etkilemektedir. Gerekli malî kaynak sağlanamadığında halk kütüphanelerinden beklenen hizmetler alınamayacaktır.

Kütüphaneler kendilerini oluşturan toplumu yansıtırlar (3), kütüphaneler toplumun değişmesine ayak uydurabildikleri ölçüde başarılı olmaktadır ve olacaktır (4).

Halk kütüphaneleri bir kitap deposu olmayıp, halka çeşitli eğitim ve kültür olanakları sunma ve isteyene bilgi verme yolunda bir seri hizmeti geliştirme, özellikle ülkemizde hizmetlerini tanıtmaya ve herkese ulaştırma yolunda çaba sarf eden bir toplum merkezi olma durumundadır.

Bu açıdan, kütüphaneyi oluşturan tüm öğeler ne kadar yeterli olursa olsun, hizmet tanıtmaya, yayma için yeterli ödenek sağlandığı sürece kütüphane işlerliğini yürütecektir. Bunun yanında yeni bilgi kaynaklarının sağlanabilmesi, hizmete süreklilik kazandırılabilmesi yine yeterli bir mali kaynak politikasıyla gerçekleştirilebilecektir.

Bütün değişmeler, halk kütüphanelerine ayrılan mali kaynağın artırılmasını zorunlu kılmıştır. Halk kütüphaneleri de bu değişmeden ve sonucu olan çeşitli gelişmelerden ayrı tutulamaz.(5)

Çünkü toplum okulu dışı eğitimini etkili bir biçimde destekleyen kuruluş "halk kütüphaneleri"dir. Bu ise, kütüphane hizmetlerini nitelik ve nicelik bakımından geliştirme, daha iyi hizmet verme, hizmeti yaygınlaştırmada hiçbir mali fedâkarlıktan kaçınmamamız gerektiğini göstermektedir. Kütüphaneyi ve hizmetini oluşturan en önemli etken bütçedir. Malî kaynaklardan yoksun bir halk kütüphanesinin işlevlerini yapması düşünülemez.

"Halk kütüphanesi hizmetinin oluşturulması ve yaygınlaştırılmasının temelinde yatan en önemli şey paradır. Para yok ise halk kütüphanesi hizmetini de gereğince yaygınlaştırmak mümkün değildir."(6)

---

3. Joseph Lauer, 'Public Libraries and Social and Economic Characters: An International Comparison Over Time,' Journal of Library History, 19 (1984) 213.

4. Tülin Sağlamtuğ, 'Halk Kütüphaneciliğinde Gelişmeler -e Türkiye,' Kütüphaneciliğimiz Üzeri ne Görüşmeler 1987. (Ankara: T.C. KTB Kütüphaneciler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1987), 65.

5. Aynı. 63.

Bu durumda bir kütüphaneyi her şeyiyle dört dörtlük kurmak yetmeyecektir. Kendisine yüklenen işlev ve görevleri yerine getirebilmesi, kendilerine sağlanan mali kaynaklar oranında olacaktır. Bunun için çok iyi bir politika belirlenmesi ve politika içinde halk kütüphanelerine yüklenen görevler kadar ödenek ayrılmalıdır. Bu oran kurulamadığı sürece, halk kütüphaneleri işlevlerini yerine getiremeyecek, toplum gereksinimlerini karşılamayacaktır. Bu durum sonuçta toplumu etkileyecek; kapatılması zor yaralar açacaktır. Çünkü eğitim ve kültürde oluşacak açık, kapatılması en güç noksanlıktır.

Halk kütüphanelerinin işlev görevleri, toplum yapısını geliştirmeye yöneliktir. Bunun gerçekleşmesi için gereken mali destek sağlanmalıdır ki, bu kütüphanelerden beklenen yararlar elde edilebilsin. Halk kütüphaneleri toplumun, toplum ise halk kütüphanelerinin gelişmesini sağlayabilmelidir. Yani halk kütüphaneleri daima kendini yenileyen ve hizmetleri sürekli olması gereken kurumlardır. Sürekli hizmet veren ve kendini yenilemesi gereken halk kütüphaneleri için malî kaynakların gereklilik ve önemini tartışmak yerine, en iyi şekilde işlevlerini yerine getirerek amaçlarına ulaşmaları için gereken mali kaynaklar verilmeli ve- ya sağlanmalıdır. Çünkü sadece halk kütüphanelerinin işlev ve amaçlarını belirlemek ya da belirlemeye çalışmak onların var olabilmeleri için yetmeyecek, yeteri kadar mali kaynakla desteklemek gerekecektir.

Halk kütüphanelerinin genel olarak, kamu kesimi işlevlerinden birisi olduğu, bugün artık tartışmasız kabul edilmektedir. Bu durum halk kütüphaneleri, kamusal mal veya hizmet olma niteliklerinin yanı sıra, mali kaynak sorunlarıyla da kamu maliyesinin önemli uğraşı alanlarından birisi olma durumunda- dır.

Türkiye halk kütüphaneleri için sürekli ve tutarlı bir mali politika geliştirememiş ya da geliştirmek için çaba sarfetmemiştir. Gerçi "Türk Bütçe Sistemi" içinde "Genel Bütçe Kanunu" çerçevesinde bir bakanlıkta, bir genel müdürlüğün faaliyet alanı içinde bir bölüm olarak halk kütüphanelerine malî kaynak ayrılmaktadır. Fakat ayrılan bu ödeneklerle bir adım dahi ilerlemeleri mümkün olmayan bu hizmet işletmelerinin gerilemeye mahkûm bırakıldığı gözlenmektedir.

O halde, Türkiye'de halk kütüphanelerinin gelişmesi için nasıl bir mali kaynak artışı sağlanabilir? İlk etapta şu andaki yönetim yapısı içinde malî kaynakların nasıl artırılacağı yollarının araştırılması gerekir.

Halk kütüphanesi ödeneklerinin yetersizliğinin giderilmesinin ilk ve tek yolu olarak, devletin daha fazla bir ödeneği, genel bütçeden ayırması gerektiği düşünülebilir. Ancak devletin yüklendiği kamu yararlı işler içinde genel bütçe- den, halk kütüphanelerine daha fazla ödenek ayırlamayacaksa, başka mali kaynaklar bulunmalıdır.

İlk önce Türk bütçe sistemi veya politikası içinde halk kütüphaneleri ödenekleri artırılabilir mi? Bunun üzerinde durulmalıdır. Daha sonra ise, genel bütçeden ayrılan ödeneklere ek olarak başka hangi yollardan malî kaynak sağlanabilir? Bu ve bunun gibi konular burada tartışma konusu edilecektir.

II. HALK KÜTÜPHANELERİNE GENEL BÜTÇEDEN AYRILAN ÖDENEĞİN ARTIRMA YOLLARI

Halk kütüphanelerinin mali kaynağı, genel bütçeden sağlanmaktadır. Bunun artırılması için gereken girişimlerin yapılması, yetkililerin konuya bakış açısına belirli bir boyut kazandırması ve bu alanda Maliye Bakanlığı'nın ikna edilmesi gerekmektedir.

Hizmetin önemi anlatılmalıdır. Yoksa bu hizmet işletmesinin önemini kavrayamayan yetkililer ve Maliye Bakanlığı yeterli ödeneği ayırmamaya devam edecektir. Bu konuda kütüphanecilere büyük görev düşmektedir. Halk kütüphanesi hizmetlerinin önemi konusunda kamuoyu yaratılmalıdır.

1. Kütüphanelere Yardım Transfer Teklifinin Açılması

Dağıtım giderleri olarak da isimlendirilen transfer giderleri; kamusal hizmetlerin veya kamuya yararlı hizmetlerin yürütülebilmesi amacıyla, Devletin elinde bulunan satın alma gücünün veya başka bir ifadeyle Devlet bütçesinde yer alan ödeneklerin o hizmetin yükümlülüğünü kabul eden fertlere, sosyal gruplara veya başka kamu kuruluşlarına karşılık sız olarak devredilmesidir (7).

Temelde transfer harcamaları, kamu hizmetleri için ayrılmıştır. İki tür transfer tertibi bütçe kanunlarında yer almaktadır:

a) Genel ve katma bütçe kuruluşları, bütçelerindeki transfer ödenekleri- ni, dernek, birlik, kamu, kuruluş, sandık, vakıf ve benzeri teşekküllere verebilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı vb. kurumların bütçelerinde transfer adı altında yer alan ödeneklerden kamuya yararlı derneklere yardım edilebilir.

Bu çerçevede içerisinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı transfer tertibinden, halk kütüphaneleri hizmetlerinde kullanılmak üzere, 28 ilde şubesi bulunan ve kamu yararına çalışan Türk Kütüphaneciler Derneği'ne aktarma yapabilir. Böylece, yine devletten sağlanan mali kaynaktan, kamusal hizmet olan halk kütüphaneleri yararlanmış olur.

b) İkincisi ise, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın dernek, birlik, kurum, kuruluş, sandık vb. teşekküllere yardımlar bölümünde yer alan örneklerdir.

Bu transfer ödeneklerinden ise, iki yolla yararlanılabilir. Birincisi, Kültür ve turizm Bakanlığı bütçesi içinde "Kütüphanelere Yardım Transfer Tertibi" nin açılması ve açılan tertibe, Maliye ve Gümrük Bakanlığının transfer ödeneğinden yardım alınmasıdır. Diğer bir yol ise, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Türk Kütüphaneciler Derneği'nin girişimleriyle, Derneğe, halk kütüphanelerine vermek üzere transfer yardımlarından ödenek aktarılmasını sağlamaktır.

Bu yollarla sağlanacak mali kaynaklar, Türk kütüphaneciler derneği ile Kültür Bakanlığının beraber belirleyecekleri bir politika dahilinde değerlendirilebilir. Bu nakit para olarak halk kütüphanelerine verilebileceği gibi, materyal yardımı olarak da yapılabilir.

2. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bünyesinde Halk Kütüphanelerini Geliştirme ve Yardım Fonu Kurulması veya Bakanlığa Ait Mevcut Fonlardan Belirli Oranlarda Pay Ayrılması

Ekonomik amaçları gerçekleştirmek için çeşitli sektörleri desteklemek ve geliştirmek amacıyla, bütçe imkânlarının üstüne gelir elde edip bunu daha rahat ve hızlı harcayabilmek imkânları için fonlar oluşturulmaktadır.

Halk kütüphanelerimiz için "**Halk Kütüphanelerini Geliştirme ve Yardım Fonu**" oluşturulabilirse, halk kütüphanelerinin hizmetleri gereği sağlandıkları, fotokopi çekim gelirleri, gecikme cezaları, kayıp kitaplardan alınan paralar bu fonda toplanabilir. Bunun yanın da, yine bu fonda halk

---

7. Aziz Tural, Türk Bütçe Sistemi. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1987, 19.

kütüphanelerine yapılacak yardım ve bağışlar toplanarak hızlı bir şekilde hizmete dönüştürülmesi sağlanabilir. Böyle bir fona yine, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın transfer tertibinden yardım alınabilir.

Ayrıca, mahallî idarelerden de bu fona gelir sağlanabilir. İl özel idarelerinin yıllık gelirlerinin % 12'si gibi bir oranı bu fona aktarabilir. Böylece yıllar dır, mahallî idareler kanununda yer almasına rağmen, halk kütüphanelerine il özel idare ve belediyelerinin de katkıları da sağlanmış olur.

Kültür Bakanlığı'ndaki mevcut fonlardan belirli oranlarda pay ayrılmasına gelince; böyle bir pay ayırmak yerine "**Halk Kütüphanelerini Geliştirme ve Yardım Fonu**" oluşturulması daha uygun olacaktır. Halk kütüphanelerinin geliştirilmesine yönelik olmayan bir fondan sağlanacak gelir pek faydalı olmasa gerek. Bunun yanında fonun belirlenen amaçlar dışında kullanılması zaten oldukça zordur.

Kültür Bakanlığı bünyesinde fon vardır. Bu fon kültür varlıklarının onarı- mı vs. ile ilgilidir. Bu üç fon yanında Bakanlığın en geniş taşra teşkilatına sahip olan kütüphaneler için bir fon niye kurulması? Fona kaynak bulma imkânı varken, kurulması da zor iş olmasa gerek.

3. Yedek Ödenek Sağlanması:

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 37 maddesi,

"Bütçe kanunlarında belirtilecek hizmet ve amaçlar için Genel ve Kat- ma bütçelere gerektiğinde aktarma yapılmak üzere Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili tertibine yedek ödenek bulundurulabilir.

Bu ödenekten aktarma yapmaya Maliye ve Gümrük Bakanı yetkilidir." demektedir.

"Yedek ödeneğin Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili tertibinde olacağı, ayrılacak yedek ödeneğin hangi hizmet ve amaçlar için tahsis edileceğine ilişkin açıklamanın bütçe kanunlarında belirleneceği" 24 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmiş, aktarma yetkisi Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na verilmiştir. (8)

Halk kütüphanelerinin yedek ödenekten yararlanması söz konusudur. Yeter ki bütçe kanununa böyle bir ibare konsun. Kitap fiyatlarındaki çok hızlı artış, kütüphanelere ayrılan ödenekleri kısa sürede sıfıra indirmektedir. Kaldı ki diğer kütüphane materyalleri sağlanabilir. Kitap ve diğer materyallerin fiyatlarındaki çok hızlı artışın kütüphaneler üzerindeki olumsuz etkilerini kaldırmak için yedek ödenek sağlanır.

4. Özel Ödenek Tertibinin Açılması

1988 ve daha önceki bütçe kanunlarında, "Maliye ve Gümrük Bakanı; a) ilgili mevzuatına göre, yılın içinde programa alınan projeler için yatırım ödenek türü altında, hizmetin gerektirdiği hallerde de transfer ödenek türü altın- da yeni tertipler; veya (A) işaretli cetvelin bütünü içinde yeni faaliyet ve harcama kalemleri açmaya; b) gerektiğinde (B) işaretli cetvelde yeni bölüm, kesim ve madde kalemleri açmaya yetkilidir" demektedir.

Ancak bu özel ödenekten halk kütüphanelerinin yararlanabilmesi için Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan yıllık programlara alınmış projelerin var olması gerekmektedir. Bu noktada, halk kütüphaneleri için "master planı" hazırlanması, gelecek 5-10 yıl için halk kütüphaneleriyle ilgili yapılacak işlerin tespiti ve Devlet Planlama Teşkilatı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na sunulması, yıl itibariyle gerçekleştirilmesinin sağlanması gerekir.

---

8. T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe Uygulamaları Raporu. (Yayınlanmamış Rapor). Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 15~85. 13.

Halk kütüphaneleriyle ilgili böyle bir projenin hazırlanarak ilgili yerlere sunulup kabul ettirilmesinden sonra özel ödenek tertibi açılması mümkündür.

5. Halk Kütüphanesi Gelirinin Kültür Bakanlığı Bütçesinde Açılacak Özel Bir Tertibe Gelir Olarak Kaydedilmesi

Kaybolan kitaplardan alınan paraları, fotokopi gelirleri, gecikme cezaları vb. gelirleri, açılacak özel bir tertipte toplayarak, bunların doğrudan yine kütüphanelere geri dönmesi sağlanmış olacaktır.

Böylece halk kütüphanelerinin mali kaynakları artırılabilir.

III. HALK KÜTÜPHANELERİ İÇİN GENEL BÜTÇE DIŞINDAN SAĞLANACAK MALİ KAYNAKLAR

1. İl Özel İdarelerinin Katkıları

İl Özel İdaresi Kanununun 78. maddesinin 13. bendi il özel idarelerinin mahalli müşterek nitelikte olan görev alanlarını belirlemektedir.

"İl özel idaresi, mahalli müşterek nitelikte olan imar, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım, çevre sağlığı ve korunması, eğitim ve spor, tarım, ağaçlandırma, orman tesisi, ekonomi ve ticaret, haberleşme; kültür, turizmle ilgili görevler ve bu kanun dışında çeşitli mevzuatla verilen görevleri, imkânları ve tespit edeceği öncelik sırasına göre yürütür. İl özel idaresinin görevli olduğu mahallî ve müşterek ihtiyaçların kapsamı ve sınırları Bakanlar Kurulunca tespit olunur." (Ek bend, 3360-S.K., 18.5.1987)

İl özel idaresinin mahallî müşterek görevleri arasında kültür hizmetleri de sayılmaktadır. Önemli olan buna işlerlik kazandırılması ve teşvik edilmesidir.

Bu katkının nasıl ve ne oranda olacağı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'nün 23-25 Şubat 1988'de düzenlediği "Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma" konulu komite toplantılarında belirlenmiş ve hazırlanan "Halk Kütüphaneleri Kanun Tasarısı"na % 2'lik bir oran olarak konmuştur. Önemli olan bunun yasallaşmasıdır.

Ayrıca bu katkının doğrudan halk kütüphanelerine yapılması yerine, merkezde oluşturulacak bir fonda toplanarak dengeli bir şekilde dağılımının gerçekleştirilmesi daha uygundur. Çünkü kullanımı hızlandırır.

2. Belediye İdarelerinin Katkıları

Belediye Kanunu'nun 15. maddesi belediyenin görevlerini belirlemektedir. İlgili maddenin 33. bendi ise şöyledir; "**Halk için kütüphane ve okuma salonları açmak, belediye bahçeleri, fidanlıkları, çocuk bahçeleri, oyun ve spor yerleri yapmak, belediye koruları yetiştirmek, bunları korumak ve işletmek (bu işler için kâfi mütehassis bulunmayan belediyeler alâkadar mahalli idareler yardım eder)**" demektedir.

Zaten bu kanuna bakıldığında, belediyelere kütüphane açmak ve işletmek zorunluluğu getirilmiştir. Ama 1930'dan beri yürürlükte olan bu kanun maddesinin ilgili bendi kütüphaneler açısından pek işletilmemiştir. Önemli olan bunun sağlıklı bir şekilde işletilmesidir.

Bu maddenin işletilmesinde şu husus kaçınılmazdır. Halk kütüphaneleri merkezi sistem halinde teşkilatlanmıştır. Halk kütüphanelerinin gideceği yol devlet eliyle belirlenmektedir. Burada belediyeler nasıl devreye girecektir? Bunun belirlenmesi gerekir. Bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Kütüphaneler ve

Yayınlar Genel Müdürlüğü 1988'de düzenlediği "Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma" konulu komite çalışmalarında belediye gelirinin % 1'lik oranının halk kütüphanelerine aktarılması ilkesini benimsemiş ve hazırladığı "Halk Kütüphaneleri Kanun Tasarısı"na koymuştur. Ancak bunun iyi olup olmadığı, ne gibi yarar sağlayacağı tartışma konusu edilebilir. Halk kütüphanelerine mali kaynak sağlamada iyi bir yol mudur? Bu henüz bilinmemektedir ve denenmemiştir de.

Belediyelerin halk kütüphanelerine sağlayacağı yardım çok daha değişik şekilde tespit edilebilirdi. Şöyle ki;

Belediye Kanunu'nun ilgili madde bendi, kütüphane kurma ve işletme zorunluluğu getiriyor. O halde her belediye kendi kütüphanesini geliştirme çabası gösterebilir, devlet de buna yardım etsin. Tabii ki böyle bir uygulama için her şeyden önce devlet katkısı ve belediye katkısının nasıl ve ne oranda olacağını belirlemek ve bu konuda asgari standartların hazırlanması gerekir.

Hazırlanacak bir halk kütüphaneleri yasasında şu hususlara yer verilmelidir:

- a) Halk kütüphanesi kurma, yönetme ve politika belirleme devletin görevidir.
- b) Devlet bu görevi mahallî idarelerle ortak finanse eder. c) Halk kütüphanelerinin çalışmaları ve hizmetleri merkezi yönetim tarafından denetlenir.
- ç) Merkezi yönetim kütüphanelerin personel ihtiyaçlarını karşılar, mahalli idareler de halk kütüphaneleri personel politikasına uygun olarak personel istihdam edebilir.
- d) Merkezi yönetim personel giderleri başta olmak üzere, büyük yatırımları üstlenir. Kütüphaneye materyal alımı, bina onarım ve yakıt gibi giderleri belediyeler karşılar. (Örneğin: Halk kütüphanelerinde bir bilgisayar ağı kurulacağı zaman bunu merkezi yönetim, belediyelerin de desteğinde finansman ve organizasyonu üstlenir.)

Bu gibi hususlara kütüphane yasasında yer vererek daha sonra standartlar hazırlanmalıdır.

Halk kütüphanelerinin finansmanı konusunda ilgili idareler için esnekliğe yer verilirse, hizmetler daha iyi finanse edilir. Mahallî idarelerin yetişemediği yerde merkezi idare devreye girer.

Büyük belediyelere merkezî idarenin katkısı az olurken, küçük yerleşim yerlerine katkı daha fazla olacaktır.

Bununla beraber, belediye gelirlerinin belirli bir oranda alınarak, merkezde oluşturulacak bir fonda toplanması ve kullanılması yoluna da gidilebilir. Çünkü fonda toplanması kullanımı hızlandırır.

Halk kütüphanesi yaptıran ve katkıda bulunan il ve özel idare ve belediye yerlerimiz de vardır. Bunlara örnek olarak; Çanakkale İl Özel İdaresi ile İstanbul ve İzmir Belediyelerini gösterebiliriz.

Çanakkale İl Özel İdaresi 3 katlı bir binayı 300 milyona yaptırarak, halk kütüphanesi olarak kullanılmak üzere 99 yıllığına Bakanlığa vermiştir.

Belediyelerden en çok kütüphanelere katkıları olan İzmir Büyükşehir Belediyesi olmuştur. İki kütüphane binası ve kütüphane olarak kullanılmak üzere yer verilmiş, üç mahallede kütüphane için arsa

tahsis edilmiş, bir kütüphanenin onarımını yapılmış, çeşitli semtlere de prefabrike kütüphane binaları yaptırmak suretiyle hizmetin yaygınlaştırılması sağlanmıştır. (9)

İl özel idare ve belediye kanunlarında ifadesini bulan halk kütüphanelerini geliştirmek için, belirlenecek ilkeler çerçevesinde ilgili madde hükümlerine işlerlik kazandırılmalı ve gelişi güzel bir kütüphane büyüklüğüne ulaşmaktan kaçınılmalıdır.

3. Şahıs, Kurum ve Vakıfların Katkıları

Bu alanda örnekler görmek mümkündür. Bunun teşvik edilmesi ve özen- dirilmesi, hatta bir kampanya başlatılması, kampanyanın bütün yurtda duyurulması ve yaygınlaştırılması gerekir.

Kütüphane yaptıran şahıslara, kurum ve kuruluşlara yaptıkları harcamaları gelir veya kurumlar vergisi matrahından düşme imkanının sağlanması ve bunun yurdun az gelişmiş yörelerinden yapılması halinde bir takım ek vergi muafiyetleri getirilmesi gerekir.

Burada 17 Eylül 1986 tarih 19224 sayılı **Resmi Gazete'** de yayınlanan "**Okul, Kreş, Spor, Yurt ve Sağlık Tesisleri ile Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinden Bulunan kurum ve Kuruluşlara Yapılacak Bağış ve Yardımlar Hakkında Yönetmelik**" üzerinde de durmak istiyorum.

Bu yönetmelik, okul, kreş, spor... ile ilgili kuruluşlara yapılacak bağış ve yardımların Gelir ve Kurumlar Vergisi matrahından düşülebileceğini belirtiyor ve bu konuda açıklamalar yapıyor. Ancak bu yönetmelikte kütüphaneler ve özellikle halk kütüphaneleri ile ilgili hiçbir kayıt göremiyoruz.

Okul, kreş vb. kurum ve kuruluşlara bağış ve yardım yapanlara sağlanan muafiyet, bir eğitim ve kültür kurumu olan halk kütüphaneleri için de sağlanmalıdır. Halk kütüphanelerinin toplumun her kesimine hitap eden ve hiçbir kısıtla- ma yapmadan eğitim ve kültür hizmeti veren kurumlar olduğu bilinmektedir.

Halk kütüphaneleri her şeyden önce sosyo-ekonomik ve kültürel bir yatırımdır. Konusu ve amacı insanlara ve insanlığa hizmet vermek olan halk kütüphaneleri; sosyal, kültürel ve eğitimsel işlevleriyle kişilere ve dolayısıyla topluma hizmet verir. Bu hizmet kurumları, devletine ve milletine bağlı, insanlık sevgisi- ne sahip kişiler yetiştirmek ve bunu en iyi şekilde gerçekleştirmek amacı güderler.

Bu açıdan eğitim, kültür ve bilgi aktarımı için demokratik bir kuruluş olan halk kütüphanelerine kişi ya da kuruluşların yapacakları katkılar için vergi muafiyeti sağlanmalıdır.

Her zaman yakındığımız okuma alışkanlığının yetersizliği ve hatta yokluğu konusu sürekli gündemde kalmaktadır. Okumanın öğretildiği ve okumanın alışkanlığı edindirilmeye çalışıldığı okullara katkıda bulunanlara vergi muafiyeti tanınırken, bu okuma alışkanlığını geliştirilip sürdürülmesini ve buna süreklilik kazandırılmasını sağlayan, belirli yaş gruplarıyla sınırlanan bir okul olmayıp, tüm toplumun okulu olan halk kütüphanelerine katkıda bulunanlara aynı muafiyet niçin tanınmasın? Bunun yanında, sağlam kafa sağlam vücutta bulunur sloganıyla spor tesislerine katkıda bulunanlara vergi muafiyeti sağlanırken, bu kafaların sağlam ama boş olmaması için faaliyet gösteren halk kütüphaneleri de bu kapsama niçin alınmasın?

Gerek adı geçen yönetmelikteki eksikliği gidermek, gerekse halk okulları olan halk kütüphanelerinin gelişmesini ve hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla halk kütüphanelerinin de bu kapsama alınması gerekir.

Halk kütüphanelerine yapılacak bağış ve yardımların adı geçen yönetmelik kapsamına alınması, hem yönetmeliğin şimdiye kadar giderilmemiş önemli bir eksikliğini giderilmesine ve hem de eğitim ve kültür

---

9. Bu bilgiler T. C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır.

hizmetlerine yapılacak bağış ve yardımlar için sağlanan vergi muafiyetlerinde bir bütünlük sağlanmasına neden olacaktır. Zaten halk kütüphanelerinin, toplumun sürekli eğitimini sağlayan eğitim ve kültür kuruluşu oluşu da bunu zorunlu kılmaktadır.

Bir toplumda, çocuğun bakımı için kreş, belirli bir dönem için eğitim-öğretim görmesini sağlayan okul, yaşam boyu sağlık için spor yapmayı sağlayan tesisler, toplumun sağlığını korumak için hastaneler vb. ve bilimsel araştırma ve geliştirme çalışmaları yapan kurumlar için verilen bağış ve yardımlara vergi muafiyeti sağlanırken, neden insanın ruhen sağlıklı olmasını sağlayan hizmetleri veren, toplumda belirli bir dönem eğitim yerine sürekli eğitim sağlayan, toplumun belirli bir kesimine değil tümüne eğitim ve kültür hizmeti götüren halk kütüphaneleri böyle bir teşvikten yoksun bırakılsın. Eksiklik zaten ilgili yönetmeliğin başlığına bakıldığında çok açık şekilde göze çarpmaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi bir zorunluluktan çok kaçınılmaz bir gereksinimdir.

Kütüphane yaptıranlara vergi muafiyeti tanınmamasına rağmen yine de hayır sever kişiler tarafından yaptırılıp Kültür Bakanlığı'na bağışlanan kütüphane binalarına şu örnekleri verebiliriz;

Ankara'da; Çankaya Ali Dayı Çocuk Kütüphanesi, Güdül İlçe Halk Kütüphanesi, Keçiören Abdi Kaynak Halk kütüphanesi, Ümitköy Halk Kütüphanesi,

Balıkesir'de; Edremit M. Akpınar Halk Kütüphanesi, Ece Amca Çocuk Kütüphanesi;

Bursa'da; Mustafa Kemal Paşa İsmail Hakkı Şenpamukçu Halk Kütüphanesi, merkezde M. Ali Deniz tarafından yaptırılan kütüphane,

Giresun-Şebinkarahisar Hüseyin Hüsnü Tekişik Kültür Merkezi (kütüphanesi). (10)

Kütüphane binası yaptırma alanında bunlar gibi örnekleri görmek sevin- dirici ise de, bu uygulamanın sağlıklı bir halk kütüphanesi yapılaşması sağladığı söylenemez. Çünkü yapılan kütüphanelerin gerçekten gerekli olan yerlere ve kütüphane mimarisine uygun olarak yapıldığı söylenemez. Onun için yapılacak bağışların nakit para ya da paraya çevrilebilen değerlerden olmasına dikkat edilmelidir. Sağlanacak bu bağışlar, bakanlık bünyesinde oluşturulacak bir fonda toplanarak, kütüphane hizmetleri için daha etkin olarak kullanılması yoluna gidilmelidir. Böylece, halk kütüphanelerindeki yapılaşmanın da sağlıklı olması sağlanabilir.

4. Gönüllü Çalışma Sistemiyle Katkı

Kütüphanelere gönüllü çalışma sistemi getirilebilir. Halk kütüphanesinin bulunduğu çevrede bu işi yapmak isteyenler çıkacaktır. Önemli olan bunun teşvik edilmesidir. Emekli olmuş insanlar boş zamanlarında kütüphane hizmetle- rinde görev almak isteyebilirler. Bu kişiler çalıştırılarak, bazı boşluklar doldurulabilir ve gerektiğinde kütüphane daha uzun süre açık tutulabilir. Gönüllü çalış- ma sisteminin ilkeleri "Halk Kütüphaneleri Çalışma Yönergesi"nde belirtilebilir.

"Halk kütüphanesi uzmanları, planlama, proje ve savunmalarını sürdürdükleri müddetçe, mahalli yönetim... ve devlet arasındaki ortaklığın devamı sağlanarak halk kütüphanesi hizmete devam ettirilecektir." (11)

Bu kütüphane türünün gelişmesi için devletten sağlanan ödeneğin artırılmasının yanı sıra ek mali kaynaklar mutlaka araştırılmalı ve devreye sokulmalı- dır. Halk kütüphanelerinin gelişmesinin yalnızca genel bütçeden ayrılan kısıtlı ödeneklerle sağlanamayacağı ortadadır. Ek mali kaynak yaratma olanakları var- dır. Bunların harekete geçirilmesi kaçınılmazdır. Aksi halde çok gecikmiş olan halk kütüphanelerini geliştirme

10. Bu bilgiler Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır.

atılımı daha da çıkmaza girecektir. Bu alanda yapılması gereken atılım daha da geciktikçe çözümlenmesi zor eğitim-kültür sorunuyla bizi karşı karşıya bırakacaktır.

BI BLİYOGRAFYA

Beach, Cecil. "Local Funding of Public Libraries," *Library Journal*, 110, 11 (15 June 1985), 27-28. Çapar, Bengü. "Halk kütüphanesi Hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve Planlanması," *Türk Kütüphaneciliği*, 1, 2 (1977), 56-61.

Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet Klavuzu. Çev. Sevgi Hısım (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1977)

Lauer, Joseph. "Public Libraries and Economic Characters: An International Comparison Over Time," *Journal of Library History*, 19 (1984), 21-230.

Sağlamtuç, Tülin. "Halk Kütüphaneciliğinde Gelişmeler ve Türkiye," *Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler 1987*. (Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1987), 6177.

Sefercioğlu, Necmeddin. "Halk Kütüphanelerimizin Dertleri," *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VIII, 1(1959), 27-31.

Tural, Aziz. *Türk Bütçe Sistemi*. (Ankara: T. C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 1987)

T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı. *Bütçe uygulamaları Raporu* (Yayımlanmamış Rapor). (Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1985), 11

Cecil Beach, "Local Funding of Public Libraries," *Library Journal*, 110, 11 (15 June 1985), 27.